

julius fučik

zapisi s vješala

Sedam koraka od vrata do prozora, sedam koraka od prozora do vrata.

To znam.
Koliko puta sam već prešao ovu udaljenost po borovim dakama pankračke ćelije! A možda sam baš u ovoj ćeliji nekog sjedio zato, jer sam suviše jasno vidio posljedice pogubne politike čeških građanskih političara za češki narod. Sada moj narod raspinja na križ, pred ćelijom se šću njemački stražari, a negdje napolju slijepe političke božice sudbine ponovno predu nit izdaje. Koliko je stoljeća potrebno čovjeku, dok progleda? S koliko je hiljada ćelija morao čovječanstvo utirati put, koji vodi na-

prijed? A koliko ih još preostaje? Ah, Nerudin mali Isuse, još uvijek nema kraja tom putu ljudstva k spasu. Ali: ne spavaj više, ne spavaj više!

Zatvorenik i samoća — ove se dvije predodžbe obično spajaju. A to je velika zabluda. Zatvorenik nije sam, zatvor je velik kolektiv, pa ni najstroža izolacija ne može iz njega nikoga otknuti, ako se on sam ne izluči. Bratstvo podjarmljenih ovdje je izvrgnuto priškosku, koji ga koncentriira, jača i čini osjetljivijim. Prodire kroz zidove, koji žive, govore ili otkucavaju znakove. Obuhvaća ćelije jednog hodnika, koje su vezane zajedničkim

mukama, zajedničkom službom, zajedničkim kućnim radnicima i zajedničkim polsatnim šetnjama na slobodnom zraku, kada dostaje riječ ili pokret, da se saopći vijest ili spasi ljudski život. Povezuje čitav zatvor zajedničkim vožnjama na preslušavanje, zajedničkim sjedenjem u „kinematografu“ i zajedničkim vraćanjem. To je bratstvo malobrojnih riječi i velikih usluga, jer i puki stisak ruke ili podmetnuta cigareta razbijaju krletku, u koju su te stavili, i oslobađaju te od samoće, koja te je trebala skršiti. Ćelije imaju ruke; osjećaj, kako te podupiru; da ne padneš, kad se izmnučen vraćaš sa preslušavanja; iz njih primaš hranu, kad te drugi gone na smrt od gladi. Ćelije imaju oči; gledaju te, kad ideš na smaknuće, i ti znaš, da moraš ići uspravno, jer si njihov brat pa ih ne smiješ oslabiti ni kolebljivim korakom. To je bratstvo, koje krvari, ali se ne da savladati. Da nema njegove pomoći, ne bi mogao podnijeti ni desetinu svoje sudbine. Ni ti ni tko drugi...

(S češkog preveo Ljudevit Jonke)

josip vidmar

iz dnevnika

Dalja deformacija misli o umetniku kao izrazu svoga vremena opominje me na opasnu istoriju umetničkog gesla l'art pour l'art. Njegov put je išao iz nagonoskog sveta ili iz potsvesti u svest, a otuda u područje volje, gde je dobilo karakter diktata ili bar zahteva. Nešto slično se dešava s misliju o umetniku kao odrazu vremena. Otkako je ta misao postala ne samo jedna prirodna činjenica, otkako je ona ušla čovečanstvu u svest, otkako se već javljaju i pozivi koji je preobražavaju u zahtev, ako ne i diktat. Njen ton često nije

više: umetnik je odraz svoga vremena. I čim je izrečen ovaj zahtev, njegovim pristalicama nije bilo dovoljno da savremeni umetnici budu izraz svoje epohe, kao što su i nekadašnji pisci bili izraz svoje, što će reći, većinom i ne znajući i nehotice, iz jednostavne stvarne nužde, jer drukčije uopšte ne može biti, nego zahtevaju još i više: pisac mora biti izraz svoga vremena na neki poseban, drukčiji, aktuelan način i to celom svojom svesću, čime mu postavljaju zadatke i dužnosti koji su mu tuđi i koji nesumnjivo ometaju prirodni i za umetničko stvaranje neophodno potrebni unutrašnji

tok stvari. Jedini prirodni oblik zahteva koji se može uputiti poeziji, i koji je zdrav, jeste ovaj: pisac mora biti umetnik; kao takav on će u harmoničnom skladu sa svojom darovitošću ili ako hoćete, sa svojom veličinom, biti na ovaj ili onaj način izraz ili odraz svoga vremena; ukoliko je umetnik veći, utoliko će bitne strane njegovog doba biti više odražene, a ne kao što kaže Plehanov da će utoliko manje u njegovom delu biti njegove jednokratne ličnosti, „ličnog suviška“.

Šta ka takva uskogrudost ili postavljanje takvih zahteva Lenjinu su bili tuđi. Poznate njegove reči o partijskoj literaturi ili o njevoj partijskosti ne ometaju ni ovo saznanje, jer se te njegove reči ne odnose na umetničku literaturu u užem smislu. On je bio slobodan i širokogrud. Ta dva svojstva, kao i njegova ljubav prema preciznoj pravilnosti dovela su ga do toga da je čak i Tolstojevim očiglednim zabludama i, sem toga, u vreme borbe tražio i priznavao njegovu veličinu. Tako on u svojim člancima upozorava da „svetsko značenje Tolstoja kao mislioca na svoj način odražava svetski značaj Ruske revolucije“. On dalje tvrdi da iz svih prigovora Tolstojevom učenju još nikako ne sledi da ono nije socijalistično, ili „da u njemu nema kritičkih elemenata, koji bi bili u stanju da pruže dragoceno gradivo za prosvetila-nje naprednih klasa“, i još: „ko razume Tolstojevu učenje, taj mora razumeti ceo ruski narod, u čemu je bila njegova vlastita slabost koja mu nije dala da prevede u delo svoje oslobođenje do kraja“.

Što je Lenjin priznavao Tolstoj i čak mu se divio, to nije bilo zbog toga, što je izraženo u ovim rečenicama, a sigurno ne samo zbog toga i još mnogo sigurnije ne pre svega zbog toga. Velikog pisca ne čita niko zbog sličnih stvari, sem možda baš naročiti istraživači. Čitamo ih radi njihovog umetničkog čara, koji je sakriven u njihovim delima. Lenjin, u tome nije bio nikakav izuzetak i baš taj umetnički čar bio je nesumnjivo i za njega prvi faktor koji ga je upozorio na Tolstoja i bio mu posrednik u naslućivanju njegove veličine...

Vladislav Bronjeuski

NO PASARAN!

U miru republikanci,
valja se cestom krvavi dan,
prstom umočenim u kru
pišu po zidu: „No pasaran!“

Vatrom su klesane ove reči
u kamen, u srca, u barikade.
Tako se radala stoboda Madrida
jače od smrti, od nade.

Dve godine su sipali fašisti
vatra i železo na hrabri grad.
Sloboda je rasla u kip otadžbine
kojoj groze ropstvo, nasilje, glad.

U mojoj pesmi — sloboda, jednakost, bratstvo,
moja je pesma krvava ko ovaj dan.
Treba li ginuti, neka u svojoj smrti
oplaćuje nadu: „No pasaran!“

(S poljskog Petar Vujičić)

Federiko Garsija Lorca

OTSUTNA DUSA

Bik te ne poznaje, ni smokva,
ni konj, ni mravi tvoje kuće,
ni dete, ni veće već te ne poznaju,
jer ti si mrtav zauvek.

Ne poznaju te ni slabine kamena,
ni crni atlas u kom se raspada tvoje telo,
ne poznaje te više nema tvoja uspomena,
jer ti si mrtav zauvek.

Doći će jesen sa svojim trubama,
stojim grozdovima oblaka i skupljenim bregovima
ali niko neće hteti da vidi tvoje oči,
jer ti si mrtav zauvek.

Jer ti si mrtav zauvek,
kao svi mrtvi na zemlji,
kao svi mrtvi koji se zaboravljaju
u čoporu ugašenih pasa.

Niko te ne poznaje, međutim ja te opevam,
opevam za posle tvoj profil i milotu tvoju,
slavnu zrelost tvoja znanja,
tvoju želju za smrću i ukus njenih usana,
i žalost na dnu tvoje dobre radosti.

Još dugo treba da se rodi, ako može da se rodi,
jedan andaluz tako jasan, tako bogat pustolo-
vinom,
opevam njegovu plemenitost rečima koje ridaju
i mislim na žalosni vetar u maslinama.

(Preveo Koča Popović)

Pablo Neruda

ODA FEDERIKU GARCIA LORCI

(Odlomak)

Kad bih mogao plakati od straha u jednoj
samotnoj kući,
Kad bih mogao se iščupati oči i jesti ih,
Učinio bih to tvojim glasom naranče ožalošćene
I za tvoju poeziju, što se rada u krikovima.
Jer zbog tebe bojadišu modrilom bolnice
I dižu se škole i mornarska naselja,
I perje izbija ranjenim anđelima,
I ljuskama se pokrivaју ribe u mrijestu,
I lete uvis uvoje!

Za tebe se krojačnice sa svojim crnim
tunikama,

Pune žlicama i kurlju,
I gutaju poderane pojase i ubijaju se poljupcima
I oblače u bijelo

Kad letiš odjevena u breskvini cuijet,
Kad se smiješ smijehom riže u orkanu,
Kad ti zbog pjesme drhte arterije i zubi
Grlo i prsti,

Umro bih zbog tog što si tako sladak,
Umro bih zbog crvenih jezera
Gdje usred jeseni živiš
S pognutim atom i s bogom u krvi;
Zbog onih groblja bih umro,
Što teku kao pepeljaste rijeke
S vodom i grobovima,
Noću među potonulim zvonima;
Te rijeke guste kao ležaji

Ranjenih vojnika, što začas narastu do smrti,
Do smrti u rijeke s brojevima u mramor uklesanim,
I s uvenulim vijencima i s pogrebnim uljem:

Umro bih da te vidim noću
Gdje gledaš kako protaze potopljeni križevi,
Ti stojiš i plačeš.

Jer nad rijekom smrti plačeš,
Osamljeno, ranjeno,
Plačeš plačući, očiju punih
Suza, suza, suza.

(Sa španskog prevela Ivana Gomez)

jakob savinšek

logor

